

Vid Pečjak

POSKUS ZGODOVINE PSIHOLOGIJE NA SLOVENSKEM

Preteklo je dobrih sto let od pomembnih datumov, ki jih imamo za mejnike osamosvojitve psihologije izpod okrilja filozofije in drugih znanosti. Tak datum je leto 1879, ko je Wilhelm Wundt, »oče psihologije«, ustanovil v Leipzigu prvi psihološki laboratorij na svetu.

Slovenska psihologija je veliko mlajša od svetovne. Dolgo časa je zaostajala celo za hrvaško in srbsko psihologijo. V Zagrebu so že med obema vojnama imeli psihološki inštitut, ki so ga sprva imenovali laboratorij za psihologijo (od 1920), oddelek za psihologijo (od 1929) in psihološko revijo (od 1932), v Beogradu pa oddelek za psihologijo s seminarjem za eksperimentalno psihologijo (od 1928), medtem ko je njihova psihološka revija začela izhajati že leta 1907 (vendar po nekaj letih prenehala). Psihologija na Slovenskem pa je šla po povsem drugi poti.

Kot zanimivost velja omeniti, da imamo tudi Slovenci svojega renesančnega psihologa; **David Verbec** (z latinskim imenom Verbezius) iz Ljubljane je leta 1589 objavil knjigo *Disputatio de temperamentis* (Razprava o temperamentih). To je verjetno prva psihološka knjiga, ki jo je napisal Slovenec (medtem ko velja za prvo knjigo, ki jo je napisal pripadnik jugoslovanskih narodov, Maruličeva *Psichiologia de ratione animae humanae* iz leta 1517, v kateri je prvič v zgodovini uporabljen termin psihologija). V javnih in samostanskih knjižnicah Slovenije sta tudi dva rokopisa z naslovom *De anima* (O duši) iz 14. in 18. stoletja.¹

Verjetno je najstarejše psihološke spise v slovenščini napisal **Josip Križan** (1841—1921) iz Križevcev pri Ljutomeru, kasneje gimnazijski profesor v Varaždinu. Leta 1872 je v Zori objavil razpravi *Naloga in izvirki dušeslovja* ter *Pozabljanje in spominjanje*, naslednje leto pa *Razvoj predstave duše in Nadčutni svet*. Leta 1885 je izdal knjigo *Nauk o čustvih* v hrvaškem jeziku. Križanova psihologija se ujema s Herbertovo asociativno psihologijo.²

Približno v istem času je **Janko Pajk** objavil v »Vestniku«, prilogi »Zore«, člančič *Duša — jedinstavno bitje* (1875), prevod iz Lindnerjeve knjige, v Izvestjih druge nemške gimnazije v Brnu pa delo *Zur Theorie der menschlichen Nachahmungen* (1887). V njem je razložil človeško in živalsko posnemanje z refleksi. Tudi na njegova pojmovanja je vplivala Herbertova asociativna psihologija.³

Prve knjige, ki so jih napisali Slovenci o psihologiji, so bile potemtakem v tujih jezikih. Šele v naslednjem desetletju je izšla prva psihološka knjiga v slovenščini, Gabrškovo *Izkustveno dušeslovje* (za prvo psihološko knjigo, napisano v enem od jugoslovanskih jezikov, pa velja Rističeva *Psihologija empirična*, ki je izšla leta 1859 v Sremskih Karlovcih). **Fran Gabršek** (1856—1937) je bil dolgoleten učitelj v Krškem. Njegovo *Izkustveno dušeslovje* je izšlo leta 1889 v Ljubljani v založbi Pedagoškega društva v Krškem. Ta drobna knjiga (139 strani) je bila namenjena »vzgojiteljem, učiteljem in drugim razumnikom«. Že v času izida ni bila posebno sodobna. Med viri so omenjena manj znana imena, nikjer pa ni imen znanih nemških psihologov Fechnerja, Wundta, Brentana ali angleških funkcionalistov, ki so bili tedaj v ospredju psihološke znanosti. Vsebina je dokaj eklektična zmes paralelističnega dualizma, religioznih postavk in analitične asociativne psihologije. V uvodu⁴ avtor pravi: »Duša in telo sta sicer povsem različni bitji, vendar delujeta vzajemno, ker

¹ P. Simoniti, Bibliografija filozofskih tekstov na Slovenskem do leta 1800, Inštitut za sociologijo in filozofijo pri Univerzi v Ljubljani, Ljubljana 1971, str. 70.

² L. Hočevar, Razvoj psihologije na Slovenskem (tipkano diplomsko delo), Ljubljana 1971, str. 3, 4.

³ Ibidem.

⁴ Str. 4.

sta združena v neko celoto.« Naloge dušeslovja pa je opredelil takole: »1. da preiskuje pojedinne duševne pojave. 2. Da razlaga notranjo zvezo teh pojavov in njih zakone. 3. Da pojasnjuje bistvo duše, kolikor je mogoče po tej poti.« Vpliv analitične asociativne psihologije pa je očitno v poglavjih o občutkih, zaznavah, predstavah in asociativnih zakonih, ki so razloženi zelo podrobno. V socialno-psiholoških poglavjih je polno predsodkov preteklega časa (npr. glede spola in rase).

Dolgo je veljalo za prvo psihološko knjigo, napisano v slovenskem jeziku, Lampetovo *Dušeslovje* (1890), kar navajajo Trstenjak⁵, Hočevarjeva⁶ in Slak.⁷ Slak na podlagi pripisa enega od kupcev knjige sklepa, da je bila knjiga tiskana leta 1889. Dejansko je prvi zvezek knjige (str. 1—240) izšel decembra 1889, drugi zvezek (str. 241—528) pa decembra 1890 z naslovnim listom za oba zvezka.⁸ Zatorej le ni povsem izključena možnost, da je prvi zvezek *Dušeslovja* najstarejša psihološka knjiga v slovenskem jeziku, čeprav je verjetnost majhna.

IZKUSTVENO DUŠESLOVJE.

NAPREDUJOČIM SLOVENCEM

NAPISAL

FRANCE LAMPE,

DOKTOR PSIHOSLOVJA IN MODROSLOVJA,
PROFESOR PSIHOSLOVJA.

IZSTAVIL

FRAN GABRŠEK.

IZDALO IN ZALOŽILO

„PEDAGOGIŠKO DRUŠTVO“

V KRŠKEM.

IZDALA IN ZALOŽILA „MATICA SLOVENSKA“

V LJUBLJANI, 1890.

TISKALA „KATOLIŠKA TISKARNA“

V LJUBLJANI.

MATIHIL J. B. MILIC.

1889.

Slika 1: Gabršek ali Lampe, kdo je bil prvi?

Frančišek Lampe (1859—1900), filozof, teolog in psiholog, je napisal štiri pripevke, ki so pomembni za psihologijo: *Spomin* v Letopisu Matice Slovenske (1886), poglavje o dušeslovju v *Uvodu v modroslovje* (1887), *Dušeslovje* (1890) in *Dušeslovna pisma* v Domu in Svetu (1894). Najpomembnejše je 528 strani obsegajoče

⁵ A. Trstenjak, *Oris sodobne psihologije*, Maribor 1969, str. 27.

⁶ V op. 2 cit. delo, str. 7.

⁷ S. Slak, France Lampe: Pioneer of Psychology in Slovenia, *Society for Slovene Studies Newsletter*, 9, New York 1977, str. 4—6.

⁸ J. Munda: Bibliografija Slovenske matice, Ljubljana 1964, str. 29.

Dušeslovje (še danes je ena od najdebelejših psiholoških knjig na Slovenskem, ki so jo po številu strani šele nedavno presegle nekatere Trstenjakove knjige). S strokovnega vidika pomeni velik korak naprej od Gabrškovke knjige in presega celo veliko kasnejši *Psihologiji* Vebra in Ozvalda. Nadaljevanje takega pisanja pomenijo šele Rostoharjeve *Osnove obče psihologije* (1964) in Trstenjakov *Oris sodobne psihologije* (1969). Slak⁹ pa meni, da lahko Lampetovo delo primerjamo s psihološkimi priročniki, ki so tedaj izhajali v Ameriki.

Lampetovo *Dušeslovje* je izredno vsestranska knjiga in predstavlja dokaj veren prikaz tega, kar je dosegla psihologija ob koncu preteklega stoletja, čeprav v njej prevladuje analitično-strukturna usmeritev. Verbinc¹⁰ je presodil knjigo kot »sintezo neotomizma s sodobno znanostjo«, po oceni Slaka¹¹ pa to velja le za integrativni del knjige, ne pa tudi za zelo objektivni prikaz takratne psihologije, ki daje polno priznanje tedanjim empiričnim metodam in smerem. Zanimivi so podatki o citiranih knjigah in avtorjih: 69 % je nemških del, 18 % latinskih, 5 % francoskih, 4 % slovenskih in 2 % angleških. Med nemškimi avtorji prednjači Wundt, čigar *Osnove fiziološke psihologije* so še posebej poudarjene. Wundt je vplival tudi na Lampetov opis metode samoopazovanja. Vendar avtor pravi, da introspektivna analiza ne sme iti predaleč, ker mnogih pojavov ni mogoče razkrojiti. Citirani so tudi drugi pomembni psihologi preteklega stoletja, npr. Weber, Bréntano, Helmholtz, Stümpf, Lotze, Kraepelin, Höfding idr. Lampe ni samo prevzemal pojmovanja drugih psihologov, temveč je sistematiziral njihova spoznanja v svojski sistem, ki ga je Slak¹² prikazal z naslednjo tabelo:

	Zmožnost spoznavanja	Zmožnost teženja
Cutno delovanje	Občutki Zaznave Predstave Spomin Domišljija	Čutne težnje Čutne emocije Biološki nagoni
Umsko delovanje	Pojmi Sodbe Mišljenje Ustvarjanje	Volja, hotenje Razumske emocije

Čutno delovanje je prejemanje informacij s čutnimi organi, njihova dopolnitev in shranjevanje. Umsko delovanje presega senzorne izkušnje in prodira v bistva. Vsako od teh delovanj ima dva vidika: čutne težnje so produkt čutnih izkušenj, volja pa razumskega delovanja. Volja je svobodna, čeprav Lampe ni povsem zavrnil pogojenosti. V sintetičnem delu knjige je Lampe prikazal nič manj kot svojsko teorijo osebnosti z dinamičnega in razvojnega vidika, ki ni povsem brez zveze s sodobno psihologijo. V zadnjem poglavju se je na kratko dotaknil problema duše in telesa.¹³ Napisal je: »Duša in telo sta eden človek, eno bitje in eno bistvo... V vseh pojavih se kaže vzajemnost duše in telesa, taka vzajemnost, da je njuno delo eno samo delo.« V tem monizmu spoznamo Aristotelovo filozofijo, na katero se Lampe posebej sklicuje.

Če izvezamo nekatere krajše in manj pomembne spise, je Lampetovemu delu sledilo 30 let psihološkega molka. Leta 1919 so ustanovili v Ljubljani slovensko univerzo. V vseučiliški komisiji, ki je pripravljala njeno ustanovitev, je bil tudi Mihajlo Rostohar, ki je bil pred prvo svetovno vojno privatni docent na univerzi

⁹ V op. 6 cit. delo, str. 4.

¹⁰ F. Verbinc, Filozofski tokovi na Slovenskem: Slovenska filozofska bibliografija 1800–1945, Inštitut za sociologijo in filozofijo, Ljubljana 1970, str. 301.

¹¹ V op. 6 cit. delo, str. 6.

¹² Ibidem.

¹³ F. Lampe, *Dušeslovje*, Matica Slovenska, Ljubljana 1890, str. 521, 522.

v Pragi. Rostohar je bil zelo dejaven član komisije, njen predsednik Majaron ga je večkrat imenoval »svojo desno roko«.¹⁴ Kandidiral je za profesorja na filozofski fakulteti. Po njegovih izjavah¹⁵ naj bi že takrat predvideval ustanovitev stolice za psihologijo, sicer pa je bila v načrtu ustanovitev »laboratorija za eksperimentalno psihologijo«.¹⁶ Vendar do vsega tega ni prišlo. Rostohar se je vrnil na Češko in dobil mesto profesorja za psihologijo na univerzi v Brnu. Zaradi njegovega odhoda je prišlo do 30-letnega odloga v razvoju slovenske empirične psihologije.

Rostoharjev odhod iz Ljubljane je Brožek¹⁷ imenoval »uganka«. Ko je leta 1921 Karlova univerza v Pragi prosila za poročilo o postopku za imenovanje Rostoharja, je F. Kidrič odgovoril, da »na ljubljanski univerzi ni bilo nobenega odpora ob njegovem imenovanju za profesorja, toda Rostohar je užaljen odbil, da bi bil kandidat«.¹⁸ Tudi Rostoharjev nekdanji asistent v Brnu Chmelař¹⁹ je napisal, da je Rostohar »užaljen odšel«. Kdo oziroma kaj je Rostoharja tako užalilo, da je odšel? Kaže, da je na njegovo odločitev vplivalo več razlogov. V vseučiliški komisiji je prišlo do spora med Rostoharjem in Josipom Plemeljem ter njegovimi pristaši. Plemelj je za docente zahteval strokovna mnenja, Rostohar pa mu je odgovoril, da so mnenja potrebna tudi za profesorje, ker profesura ni še nobena patentirana kvalifikacija. Morda še pomembnejši pa je bil drug razlog. Plemeljev pogled na slovensko univerzo je bil centralističen, unitarističen in »jugoslovanski«, Rostohar pa se je potegoval za njen slovenski značaj. Na seji 23. 12. 1918 je Plemelj očital, da hoče docent Rostohar »našemu vseučilišču dati poseben značaj v Jugoslaviji s tem, da bi se obvezalo predavatelje posluževati se pri svojih predavanjih slovenskega narečja.« Ni potrebno dokazovati, da je bilo Rostoharjevo stališče z današnjega vidika naprednejše. Dan za to sejo je Rostohar v pismu Majaronu preklical svojo kandidaturo za slovensko univerzo.²⁰

Komisija pa Rostoharjevega preklica najbrž ni imela za dokončnega, ker je 31. 12. 1918 prosila Alexiusa Meinonga z graške univerze in Wilhelma Wundta z leipziške univerze za strokovno oceno in mnenje. Oba sta bila nekoč Rostoharjeva učitelja. Wundtova ocena je izginila in je ni bilo mogoče najti niti v Ljubljani niti v Leipzigu.²¹ Meinongova ocena pa je bila izrazito negativna, za Rostoharja uničujoča (morda nam Meinongovo stališče pojasnjuje tudi Rostoharjevo prekinitev študija v Gradcu in nadaljevanje na Dunaju leta 1903). V njej poleg drugega piše, da bi bil Rostohar primeren kvečjemu za srednješolskega profesorja, nikakor pa ne za univerzitetnega. Namesto njega je Meinong predlagal 12 let mlajšega Franca Vebra.

Na ljubljansko univerzo je prišel predavat filozofijo in psihologijo (a predvsem filozofijo) **Frane Veber** (1890—1975). 25 let je določal osnovno smer uradne slovenske psihologije. Svoje psihološke poglede je razložil v knjigah *Analitična psihologija* (1924), *Očrt psihologije* (1924), *Estetika* (1925) in *Problem predstavnice produkcije* (1928).

V *Analitični psihologiji* (ki nima ničesar skupnega z Jungovo ali katerokoli neoanalitično smerjo v psihologiji) je takole označil svojo psihologijo:²² »Analitična psihologija ima namen, da psihološke pojave po možnosti točno opisuje in jih obenem skuša na deskriptivno analitičen način razčleniti v elemente, iz katerih se sestoje, in ki se sami ne dajo več razčlenjevati in sploh ne reducirati na kake druge, še

¹⁴ M. Mikuž, Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919—1945, v zborniku Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani, Ljubljana 1969, str. 54.

¹⁵ Sodelavci psihološkega inštituta, Univerzitetni profesor dr. Mihajlo Rostohar osemdesetletnik, Prispevki k psihologiji 1, Ljubljana 1900, str. 10.

¹⁶ Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani, Ljubljana 1929, str. 212.

¹⁷ J. Brožek, Istraživanje historije jugoslovanske psihologije, Psihološke razprave, Društvo psihologov Slovenije, Ljubljana 1972, str. 33.

¹⁸ Ibidem.

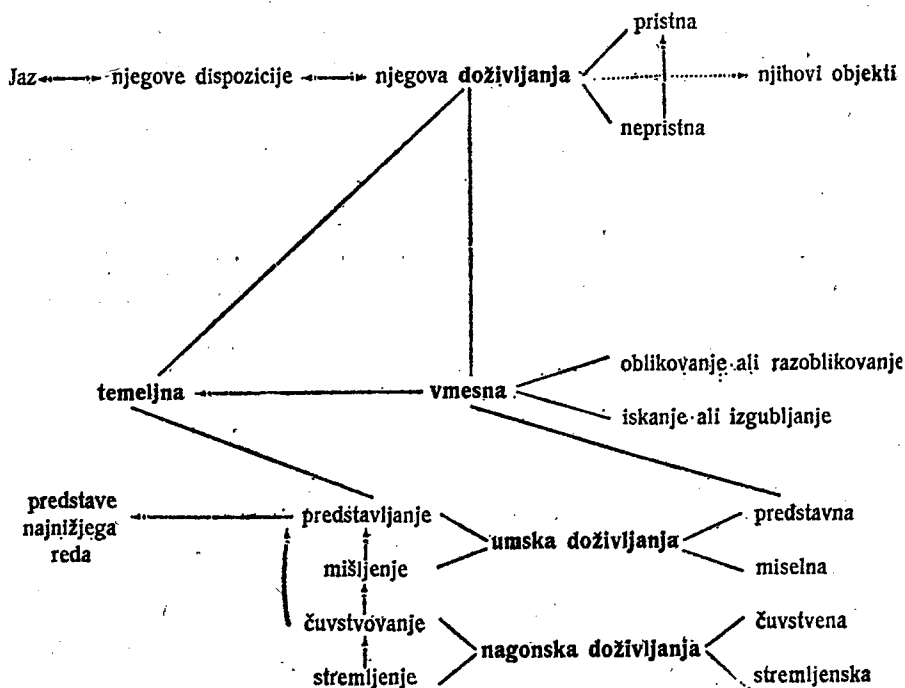
¹⁹ V. Chmelař, Vznik psychologického ustavu v Brně a jeho význam pro rozvoj československé psychologie, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, 1, Brno 1968, str. 97.

²⁰ M. Mikuž, v op. 14 cit. delo, str. 58.

²¹ V op. 17 cit. delo, str. 33.

²² F. Veber, Analitična psihologija, Kleinmayr & Bamberg, Ljubljana 1924, str. 4.

enostavnejše pojave ... iz preteklih izvajanj sledi, da je ravno analitična psihologija z ozirom na omenjene svoje naloge navezana v prvi vrsti, in to brezpogojno, na metodo samoopazovanja.« Na videz se zdi to pojmovanje podobno Wundtovi elementaristični psihologiji. Toda osnovna prvina Vebrovo psihologije je doživljanje, ki je »neposredno dana realnost« v smislu predmetne psihologije. Veber je tudi zavrnil Wundtovo eksperimentalno metodo, ki se mu ni zdela pomembna. Priznaval jo je kvečjemu v povezavi in kot dopolnilo k njegovi analitični metodi. Prav tako ni pripisoval nobenega pomena fiziološkimi procesom kot nosilcem duševnosti. Na ljubljanskem radiu je celo rekel, da lahko človek misli brez možgan. Metafizični značaj te psihologije pojasnjuje pripomba v *Uvodnih mislih*, da hoče »podati vse one neempirično-analitične zakonitosti naše psihe, ki leže izven vsakega empirično-induktivnega raziskovanja, so pa iste načelne važnosti.«²³

Slika 2: Vebrova »geometrija duha«

Veber je dal svoji knjigi podnaslov: *Prvi poskus sistematične geometrije duha*. V zadnjem poglavju je svojo geometrijo prikazal s shemo, za katero je dejal, da »nam takorekoč v enem prerezu nudi celokupno nam znano duševnost in ki nam torej lahko tudi služi kot primerno izhodišče za vsa poznejša izvajanja«.²⁴

Vebrova psihologija je bila že ob nastanku zastarela. Leta 1924 so bile na višku psihoanaliza, funkcionalna psihologija, behaviorizem in druge polpretekle šole. Vendar mu niso pomenile ničesar. Veber je v svojih delih le izjemoma omenjal druge avtorje. Nanj je vplival samo njegov učitelj Meinong s svojo predmetno psihologijo, ki pa jo je Veber nekoliko spremenil. V *Filozofiji* (1930) je napisal: »Prav najčistejši dušeslovni vidiki namreč prejasno pričajo, da je razen že omenjenega osnovnega razmerja med »doživetjem« in »objektom doživetja« najmanj enako pomembno še povsem drugačno razmerje med »doživetjem« in »subjektom doživetja«, in da daje šele to drugo razmerje življenju vso njegovo globino in ostrino.« Z vidika so-

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem, str. 168.

dobne psihologije so pomembnejši Vebrovi psihološki pogledi, ki jih je prikazal v *Estetiki* (1925). V njej se je približal gestalt psihologiji. Problem predstavnosti produkcije lahko postavimo po zamisli med Meinongovo predmetno teoretično in likovno psihološko pojmovanje predstave.

Razen Vebra je na ljubljanski univerzi predaval psihologijo tudi **Karel Ozvald** (1873—1946), čigar glavni predmet pa je bila pedagogika. Svoja psihološka pojmovanja je prikazal v knjigah *Osnovna psihologija* (1932) ter *Prirodoslovna in duhoslovna smer v psihologiji* (1934). V njih se kaže vpliv Sprangerjeve duhoslovne psihologije, v manjši meri pa tudi Husserlove fenomenologije in Schelerjeve razumevajoče psihologije.

V omenjenih delih, zlasti v *Prirodoslovni in duhoslovni smeri psihologije*, je Ozvald opisal dve smeri v psihologiji, pri čemer je dal prednost duhoslovni smeri. Napisal je, da duša ni manjše ali večje število duševnih drobcev, kar izhaja iz prirodoslovne psihologije, temveč strnjena celota s svojevrstno strukturo. Duhoslovna psihologija proučuje v nasprotju s prirodoslovno konkretne posameznike. Avtor zelo podrobno opisuje tudi Sprangerjeve osebnostne tipe:

Zanimivo je, da niti Veber niti Ozvald nista vplivala na kasnejši razvoj slovenske psihologije. Vebrova in Meinongova predmetna psihologija je tudi v svetovnem merilu kmalu zamrla. Psihologija na ljubljanski in graški univerzi (npr. E. Mitenecker, Mikula) se je obrnila v empirično smer. Tudi Sprangerjeva duhoslovna psihologija je kmalu po vojni usahnila, čeprav sodobna »humanistična psihologija« oživlja nekatere njene postavke. Pač pa je Ozvald vplival na del naše pedagogike.

Pred vojno se je ukvarjalo s psihologijo še nekaj drugih filozofov in pedagogov. **Aleš Ušeničnik** se je dotaknil psiholoških vprašanj v svojem *Uvodu v filozofijo II* (1924). Njegova izrazito metafizična in religiozna psihologija izhaja iz človekovega samozavedanja oziroma samozavesti. Spočetka je bila dokaj psihološko usmerjena filozofinja **Alma Sodnikova**, ki je izšla iz Vebrovega kroga. Za psihologijo je najpomembnejša njena disertacija *Psihološka analiza akcenta*. Sodnikova je naš prvi psiholingvist.

Začetnik uporabne psihologije na Slovenskem je bil **Vlado Schmidt** (1910—), ki je študiral pri Ozvaldu v Ljubljani, krajšo dobo pa tudi pri Rostoharju v Brnu. Po drugi vojni je bil profesor pedagogike na ljubljanski univerzi in nekaj let predstojnik oddelka za psihologijo. V Banovinski poklični svetovalnici in posredovalnici se je od leta 1938 ukvarjal s psihotehniko in testiranjem. Z Vano sta priredila test za merjenje inteligentnosti. Ozvald ni bil naklonjen psihotehničnim metodam in jih je na pedagoškem tečaju v Ljubljani leta 1940 ovrednotil dokaj negativno (dasiravno jih je leta 1918 hvalil).

Povsem originalnih psiholoških šol na Slovenskem nismo imeli. Še najbolj svojska je bila Vebrova analitična psihologija. Sicer pa so naši psihološki pisci sledili tujim smerem. Lahko jih razdelimo v tri skupine: 1. v skupino, ki se je nagibala k asociativni in strukturni psihologiji (Križman, Pajk, Gabršek in Lampe), čeprav je bila dokaj heterogena; 2. v skupino, ki je izhajala iz Meinongove predmetne psihologije (Veber, Hrovat, Sodnikova); 3. v skupino, ki je izhajala iz Sprangerjeve duhoslovne psihologije (Ozvald, Žgeč).

Povojna psihologija na Slovenskem je bila tesno povezana z življenjem in delom **Mihajla Rostoharja** (1878—1966), o katerem je bilo napisanih že več kratkih življenjepisov (Pečjak 1966, Brožek 1972, 1978, Toličič 1978, Chmelař 1948, 1959, 1967). Rodil se je na Bregah pri Krškem (Fran Gabršek je bil morda njegov učitelj). Študiral je na filozofski fakulteti v Gradcu pri A. Meinongu (tri semestre), nato pa je odšel na dunajsko univerzo in promoviral leta 1905 z disertacijo *O hipotezi. Njena znanstvena vrednost* (Über die Hypothese. Ihre wissenschaftliche Bedeutung). Po promociji je bil leto dni suplent na gimnaziji v Beljaku. Nato je odšel v Prago, kjer se je na filozofski fakulteti Karlove univerze habilitiral za docenta z delom *Theorie hypothetického soudu*, ki je izšlo v slovenščini z naslovom *Uvod v znan-*

stveno mišljenje (1909). Tukaj naletimo na drugo »uganko« v Rostoharjevem življenju: kdaj je bil promoviran za docenta? V njegovih biografijah²⁵ piše, da je postal docent leta 1909. Tudi v biografiji sodelavcev psihološkega inštituta v Ljubljani,²⁶ ki jo je sam pregledal, je letnica 1909. Chmelař²⁷ pa pravi, da je Rostohar tega leta samo sprožil postopek za habilitacijo. Ministrstvo za šolstvo je predlog nominacijske komisije za habilitacijo sprejelo šele leta 1911. Zakaj je prišlo do odloga? Chmelař domneva, da je nanj vsaj deloma vplivala sprememba naslova habilitacijskega dela. Prvotni naslov *Uvod v znanstveno mišljenje* je Rostohar spremenil v *Teorijo hipotetične sodbe*. Brožek²⁸ meni, da je treba popraviti tudi letnico začetka Rostoharjevih predavanj. V njegovih biografijah je leto 1911, Brožek pa pravi, da ni mogoče, da bi bil kdorkoli predaval na čeških univerzah pred prejetjem *ex officio venia docendo*. Obenem domneva, da je začel Rostohar predavati na Karlovi univerzi v Pragi leta 1912/1913. Pač pa drži, da je Rostohar leta 1911 na fiziološkem inštitutu ustanovil s pomočjo profesorja F. Mareša skromen, vendar prvi laboratorij za eksperimentalno psihologijo na ozemlju kasnejše Češkoslovaške.

Chmelař navaja tudi program Rostoharjevih predavanj. V zimskem semestru leta 1912/1913 je predaval eksperimentalno psihologijo, v letnem semestru pa je bil na vrsti laboratorijski praktikum. Predavanja so bila v fiziološki predavalnici, ker za eksperimentalno psihologijo na filozofski fakulteti ni bilo razumevanja (še leta 1922 je F. Krejči ustanovil inštitut za eksperimentalno psihologijo pri filozofski fakulteti Karlove univerze v Pragi).

Omembe vredno je tudi Rostoharjevo izpopolnjevanje v najznamenitejših psiholoških inštitutih v tem obdobju. Leto dni je bil pri Wilhelmu Wundtu v Leipzigu, obiskal pa je tudi Külpejev inštitut v Würzburgu in Stumpfovega v Berlinu. Čas tega izpopolnjevanja spet ni zanesljivo utrjen. Iz biografije sodelavcev psihološkega inštituta v Ljubljani sledi, da je odpotoval kmalu po habilitaciji. Toda v letu 1912/1913 je Rostohar predaval na praški univerzi. Zato je bolj verjetno, da je odpotoval po prijavi habilitacije v letih 1910/1911. To bi mogel biti dodaten razlog za odložitev sprejetja habilitacije, obenem pa nam pojasnjuje Rostoharjev nenaden prehod s filozofske problematike (oboje, disertacija in habilitacija sodita v področje filozofije oziroma logike) na psihološko.

Leta 1924 je Rostohar odšel na Masarykovo univerzo v Brno, kjer je na filozofski fakulteti predaval psihologijo. Tri leta kasneje je ustanovil Inštitut za eksperimentalno psihologijo, ki ga je vodil do leta 1939, ko so Nemci vdrli v Češkoslovaško in jeseni zaprli univerze.

Leta 1936 je Rostohar začel kot glavni urednik izdajati češko revijo *Psychologie*. Brožek²⁹ je napisal, da doba 1924—1938 pomeni Rostoharjeva »zlata leta«. V tem času je objavil največ psiholoških razprav. Druga svetovna vojna je spet prekinila njegovo plodno in ustvarjalno delo. Vrnil se je v domovino. Izbran je bil za privatnega docenta za psihologijo na filozofski fakulteti v Zagrebu, vendar ni nikoli predaval in ni živel v Zagrebu. Med nemško okupacijo je sodeloval v osvobodilnem boju. Takoj po vojni se je vrnil na univerzo v Brnu. Leta 1948 je postal rektor Šole za socialne vede v Brnu. Čez leto dni se je umaknil v Jugoslavijo (ker ni hotel podpisati izjave zoper jugoslovansko vodstvo, kar je zahtevala od njega češkoslovaška informbirojevska oblast).

Z letom 1950 se začenjajo Rostoharjeva »slovenska leta«. Pri 73. letih in po tridesetletnem čakanju je lahko uresničil svoj davni načrt: pripomogel je k temu, da je univerza v Ljubljani ustanovila samostojen **oddelek za psihologijo** (1950) in **inštitut za psihologijo** (1952); predavati pa je začel že leta 1949. Sprva je bil edini predavatelj (če izvzamemo predavatelje stranskih predmetov). Predaval je občo,

²⁵ Univerza v Ljubljani, biografijo in bibliografije, Ljubljana 1957, str. 67—69.

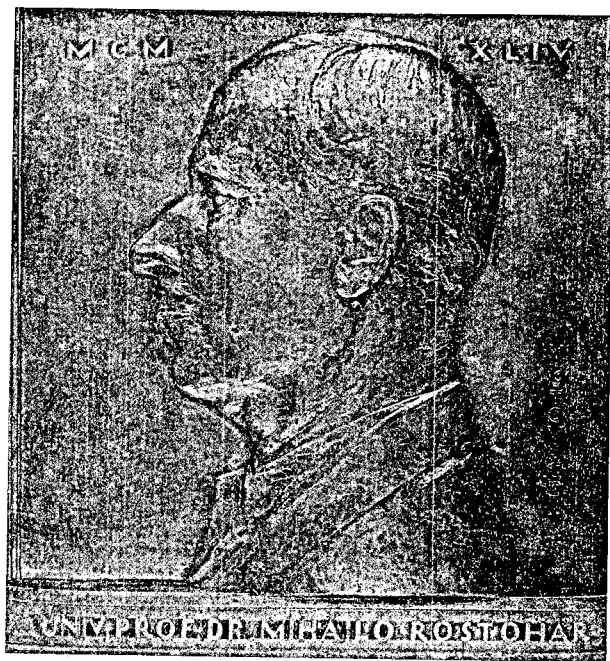
²⁶ V op. 15 cit. delo, str. 10.

²⁷ V op. 19 cit. delo, str. 96.

²⁸ V op. 17 cit. delo, str. 34.

²⁹ Ibidem.

razvojno, socialno psihologijo in psihologijo defektnih. Leta 1954 mu je prišel na pomoč **Zoran Bujas** z univerze v Zagrebu, ki je predaval kot honorarni predavatelj industrijsko psihologijo (do leta 1961) in psihometrijo (do leta 1978).

Slika 3: Mihajlo Rostohar, pionir psihologije na Slovenskem

Mihajlo Rostohar je bil neumoren znanstven delavec in učitelj. Izvedel je številne raziskave, predvsem s področja spoznavnih procesov, ki jih je največkrat proučeval z razvojnega vidika. Tukaj lahko omenimo samo nekatere njegove raziskovalne probleme: sinestezijske, reprodukcija barvnih likov, razlika med predstavo barve in spominom na barvo, nastanek in razvoj pojmov, razvoj domišljije, trajanje in nihanje pozornosti, metode začetnega branja, otroška igra idr. Med najpomembnejše ugotovitve spada odkritje, kako se razvija vidna predstava. Dobil je dve tipični razvojni smeri: od središča k obrobju ali pa v nasprotni smeri. Na podoben način naj bi predstava propadala.

O svojih raziskavah je poročal v številnih razpravah v češkem, nemškem in slovenskem jeziku. V slovenščini je objavil: **Začetno čitanje po analitični metodi** (1962), **Osnove obče psihologije** (1961), **Osnove socialne psihologije** (1965) ter **Psihologija** (1966). Za Rostoharjevo znanstveno misel so značilne: empiričnost, introspekcijonizem in strukturalizem. Izhajal je iz zahteve, da mora psiholog graditi svoj sistem iz izkustvenih podatkov. Zato je bil vnet eksperimentator. Metodološko izhodišče mu je bila introspekcija, ekstraspekcijo pa je imel za njeno nujno dopolnilo. Napisal je³⁰: »Naj bo študij ponašanja ali študij refleksov še tako eksakten, nikoli nam ne more kaj določenega povedati o naravi psihičnega pojava...« vendar »le iz enakih izrazov lahko sklepamo na eksistenco in naravo psihičnih doživetij drugih oseb.«

Prve sledi o pojmu psihične strukture najdemo v njegovih zgodnjih študijah iz leta 1914, ko je na podlagi sinestezijske ugotovitve, da se barvni in slušni občutek strneta v celoto. Rostohar s strukturo ni razlagal samo posameznih psihičnih vsebin (npr. predstav), temveč celotno človekovo osebnost. Napisal je³¹: »Psihične celote s svojimi specifičnimi kakovostmi so namreč prvotna psihična stvarnost, ne pa zgolj

³⁰ M. Rostohar, *Osnove obče psihologije*, DZS, Ljubljana 1964, str. 12.

³¹ Ibidem.

mehanična sinteza občutkov, ki jih asociacijska psihologija smatra za psihične prvine... V psihičnih strukturah je mogoče ugotoviti razne vrste in stopnje enovitosti, med katerimi moremo ločiti posamezne tipe, kot so človeška osebnost... Osebnost je treba pojmovati kot včlenjeno strukturo... Struktura je dinamična celost, kajti more ustvarjalno delovati na posamezne psihične pojave... Med sedanjimi učitelji na oddelku za psihologijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani je večina Rostoharjevih učencev.

Samonikla osebnost v slovenski psihologiji je **Anton Trstenjak** (1906—), filozof, teolog, predvsem pa psiholog in najplodovitejši pisatelj psiholoških knjig v Jugoslaviji. Poleg številnih poljudoznanstvenih knjig je napisal: **Pastoralna psihologija** (1946), **Psihologija dela** (1951), **Psihologija umetniškega ustvarjanja** (1953), **Oris sodobne psihologije I. in II. del** (1969—1971, dopolnjena izdaja 1974), **Problemi psihologije** (1976), **Psihologija barv** (1979) in **Psihologija ustvarjalnosti** (1981).

Trstenjak je študiral leto dni teologijo v Mariboru, nato pa v Innsbrücku teologijo in filozofijo, kjer je leta 1929 doktoriral z disertacijo o etiki Franca Vebra. Kasneje se je specializiral v eksperimentalni psihologiji v Milanu pri A. Gemelliju. Predaval je psihologijo na teološki fakulteti v Ljubljani, občasno pa tudi na oddelku za psihologijo univerze E. Kardelja v Ljubljani, univerzi v Zagrebu in na nekaterih tujih univerzah.

Kot psiholog ni enostranski strokovnjak, ki bi razvijal samo ozko problemsko področje (kakršne srečujemo danes čedalje bolj pogosto), temveč je raziskoval in pisal o zelo različnih problemih. Nobeno psihološko vprašanje mu ni tuje. Pisal je o psihološkem vidiku barv, svetovanju, geometričnih iluzijah, zaznavanju časa, otrokovem duševnem razvoju, človekovi pisavi, monotoniji dela, vrednosti Szondijevega testa, psiholoških vidikih vožnje avtomobila, reklami itd. Na mnoga od teh vprašanj je odgovoril s svojskimi psihološkimi eksperimenti. Pomembna je njegova teorija o antagonizmu med stapljanjem in razločevanjem barv, ki pojasnjuje tudi odnos med kontrastom in konstantnostjo barv. Odkril je visoko negativno korelacijo med valovno dolžino svetlobe in reakcijskim časom nanjo. V mnogih raziskavah je ugotavljal interakcijo med različnimi zaznavami, npr. med doživljanjem barv in doje-manjem časa. Zaznavanje časa je proučeval tudi v drugih študijah. Ugotovil je, da je vzrok monotonije interakcija med zaznavami časa in težnjo, da »se nekaj konča«, ne pa v pomanjkanju sprememb. Geometrične iluzije je razložil s tremi dejavniki vidnega zaznavanja: gibanjem, časom in prostorom, kar je dokazal s posebnim eksperimentom, v katerem je Müller-Lyerjeva iluzija rasla, nastajala ali propadala. V svetu je Trstenjak posebno priznan zaradi vsestranskih raziskav barv. Obdelal je barve z različnih psiholoških vidikov (od fenomenološke analize barvnih doživetij do ugotavljanja funkcionalnosti barv v delovnih in bivalnih prostorih). Poleg enciklopedičnega *Orisa sodobne psihologije* velja posebej poudariti njegove *Problème psihologije*, v katerih je spoznanja psihologije na svojski način sintetiziral. Poleg drugega podaja v knjigi tudi okvir za svojo teorijo osebnosti.

Pomemben mejnik v razvoju slovenske psihologije je ustanovitev **Društva psihologov Slovenije** (1953), ki se je sprva imenovalo **Slovenska sekcija Združenja psihologov Jugoslavije**. Prvi predsednik društva je bil Rostohar, drugi Trstenjak. Društvo je organiziralo dva kongresa jugoslovanskih psihologov (1960, 1970), od leta 1973 naprej pa prireja letna posvetovanja psihologov Slovenije. Ob ustanovitvi je imelo društvo le nekaj deset članov, v desetletjih nadaljnega razvoja pa se je razčlenilo na 8 strokovnih sekcij (za klinično, šolsko, prometno, športno, teoretično psihologijo, za psihologijo dela in poklicno usmerjanje, za skupinsko dinamiko in osebnostni razvoj ter za psihologijo v socialnem skrbstvu) in 3 podružnice (mari-borska, obalna in goriška). Poleg informativnega biltena **Obvestila** izdaja društvo skupaj z drugimi strokovnimi društvi revijo **Anthropos** in strokovne zbornike.

Na razvoj uporabne psihologije v povojnem obdobju je močno vplivala ustanovitev **Inštituta za psihologijo dela in industrijsko psihologijo** (1952) pod okriljem

Centralnega higienskega zavoda. Nekaj let ga je vodil Mihajlo Rostohar. Kasneje se je inštitut preimenoval v psihološki sektor Zavoda za proučevanje varnosti pri delu. Njegovi sodelavci so organizirali poklicno svetovanje ter standarizirali mnoga psihodiagnostična sredstva.

Summary

A SHORT HISTORY OF PSYCHOLOGY IN SLOVENIA

Vid Pečjak

Psychology is a relatively young science in Slovenia in terms of its history in the rest of the world. It is true that David Verbec wrote a work on psychology *Disputatio de temperamentis* in 1589, yet the first psychological tractats were written in Slovene only at the end of the 19th century (Josip Križan, Janko Pajk). The first work to be written in Slovene must have been *Izkustveno dušeslovje* (Empirical Psychology) by Fran Gabršek published in 1889. The year after (1890) a voluminous work *Duše-slovje* (Psychology) was published by Frančišek Lampe. In that period Slovene psychology was strongly influenced by the psychology of associations.

With the establishment of the University of Ljubljana in 1919 psychology was lectured by Franc Veber and Karel Ozvald within the frame of philosophy and pedagogics. Neither, however, was empirically oriented. Veber was inclinig towards Meinong's psychology and Ozvald towards Spranger's psychology. Applied psychology was initiated by Vlado Schmidt, who concentrated on psychotechniques and tests working in the Consultation and Advisory Centre of provincial government.

Psychology began to be lectured in 1949 by Mihajlo Rostohar, who was empirically oriented (he had lectured psychology in various universities in Czechoslovakia before). He carried out a number of research works, in the field of recognition and development in particular. In 1950 a departement of psychology was established at the Faculty of Arts, the first head of the departement being Rostohar. An important role in the development of psychology in Slovenia is also played by Anton Trstenjak, a professor of psychology of perception and personality.

The establishment of the Association of Psychologues of Slovenia (before Slovene Section of the Yugoslav Association of Psychologues) represent an important milestone in the development of Slovene psychology. The association convenes meetings of Slovene psychologists every year.

* Natis tega dela je denarno podprl Znanstveni inštitut Filozofske fakultete na Univerzi Edvard Kardelj v Ljubljani.